

Inhoud

- 1 Gildes in de Middeleeuwen
- 2 Vervolg Gildes & voorwoord voorzitter
- 3-4 Boeren of jagen
- 3-4 Agenda
- 5-7 de Romeinse reisgids van Nederland
- 8 Vrouw Hadewij culinair
- 9-10 Foto reportage
- 11 Tentoonstellingen en boeken
- 12 Strip & colofon

Gildes in de middeleeuwen, initiatief van de Vereniging Vrienden van Archeon

Zoals jullie weten is Wim Caminada voorzitter van de vrijwilligerscommissie van de VVvA. Wim constateerde dat de volvoering die vrijwilligers kunnen hebben tijdens hun inzet in het museumspark op punten verbeterd zou moeten worden.

Wim schreef een notitie om ervoor te zorgen dat er ambachten ge-(her)introduceert zouden worden. Hij schreef hierover het citaat: "Een deel van de vrijwilligers wil zich inzetten om hiermee iets toe te voegen aan het park waaraan zij vaak al eerder als bezoeker fijne herinneringen hebben overgehouden. Een ander deel wil vrijwilliger worden omdat zij een specifieke vaardigheid of kennis hebben die zij willen uitdragen."

En vervolgens: "Voor alle vrijwilligers geldt dat zij vooral verwachten prettig en volwaardig samen te werken met andere vrijwilligers en vaste medewerkers, mensen te leren kennen, hun netwerk te vergroten en mede daaraan voldoening en plezier te beleven."

De kookgroep aan de maaltijd

Wim concludeert dat Archeon én de commissie vrijwilligers

van de VVvA daarvoor nauw moeten samenwerken om een situatie te realiseren waarbij kleine groepen vrijwilligers – zo mogelijk in samenwerking met vaste medewerkers – een huisje gaan bewonen.

Alles over deze specifieke locatie en het eventuele ambacht dat daar wordt uitgeoefend zullen zij zich eigen moeten maken. In alles wat deze locatie tot een levende geschiedenis gaat maken is het nodig

Koken in Dorestad

levendige sfeer op de locatie en ook de bijbehorende tuin ten goede.

Werken de gildes al!?

Naast al bestaande initiatieven zoals de vrijwillige kookgroep en het schuttersgilde van Sint Sebastiaan zijn er nieuwe initiatieven gestart. Zo word er ook in Dorestad regelmatig gekookt.

Een van deze initiatieven is de werkgroep *pelgrimstassen*; in samenwerking met het kledingatelier zijn er in het wevers-

verder op pagina 2

kaartweven in de middeleeuwen, prehistorie en Romeinse tijd

Velen zijn druk in de weer voor onze vereniging en voor Archeon

Alle commissies en het bestuur zijn druk met het organiseren van allerlei activiteiten voor de leden en voor Archeon. Zo is het erg prettig te zien dat het idee van Wim Caminada om de vrijwilligers meer te laten samenwerken vanuit gildes en ambachten steeds meer enthousiaste volgers krijgt en er worden ook nieuwe gildes opgericht. Intussen zijn de ledenadministratie en de Vrijwilligersadministratie samengevoegd in een nieuw systeem genaamd Banster. Dat maakt dit zo belangrijke werk een stuk makkelijker. Ook wordt nu binnenkort de nieuwe planningskalender voor de VVvA vrijwilligers welke in het museumpark werken actief waar onze vrijwilligers mee gaan werken. Al deze ontwikkelingen brengen ook met zich mee dat we wel méér vrijwilligers zoeken die achter de schermen in commissies, bestuur of redactie werk willen verzetten voor de vereniging zelf. Zie de vacatures en ook de onlangs ingevoerde vergoedingsregeling op onze website. Ook komt er dit jaar voor het eerst op 30 juni en 1 juli een Romeins Weekend in Alphen zelf met als doel de Romeinse herkomst van de stad Albania veel meer bij inwoners en toeristen te promoten. Daarna gevolgd door het Romeins festival in Archeon. Vele mooie activiteiten staan ons ook te wachten in Archeon zelf. Het wordt een mooie zomer!

Leo van Sister,
voorzitter

vervolg pagina 1

huis en andere locaties vrijwilligers actief om tassen te versieren met mooie banden en andere versierselen. Deze groep zal zich in de toekomst verder bekwamen in andere technieken zoals kaartweven, bandvlechten en kleding repareren.

Een ander initiatief uit 2017 is het **mandenvlechttersgilde**. Verschillende vrijwilligers hebben in workshops en andere initiatieven geleerd om een mand te maken. Op de website van de VVvA staat hierover het volgende:

Mandenvlechten in middeleeuwen

Het gilde wordt gevormd door een groep enthousiaste vrijwilligers van de Vrienden van Archeon die het leuk vinden om in museumpark Archeon in tijdgeenkleiding te vlechten voor het park. Iedereen die kan vlechten maar ook iedereen die het ambacht graag wil leren is welkom in het gilde. De leden van het gilde helpen elkaar bij het vlechten, waarbij gezelligheid voorop staat. Vlechtmateriaal wordt vertrekt door Archeon, waarbij alles wat gevlochten wordt bestemd is voor het park. Het vlechten vindt voornamelijk plaats in het mandenvlechttershuisje in de Damstraete van het middeleeuwse stadje Gravendam. Het is natuurlijk ook mogelijk op de verschillende locaties in de prehistorie te gaan vlechten.

Chirurgijngilde in middeleeuwen

Het **chirurgijngilde** is in 2018 opgericht en heeft als doel om alle beroepen die in dit huis uitgeoefend worden in de praktijk ook uit te gaan voeren. Er is al een crudener, een kruidenverzamelaar, die met het publiek op zoek gaat naar geneeskrachtige planten in het park en die ze vervolgens ook samen gaan prepareren en eventueel bereiden. Ook is er op gezette tijden een vroedvrouw aanwezig, al was die term en functie wellicht nog niet bekend in 1350, onderzoek volgt. Als derde is er een mediëvist of middeleeuwendeskundige die zich naast de heekunde bekwaamt in het gebruik van de alambiek of destilleerkolf. Ook wordt gekeken naar het vak van zeepzieder.

Naast dit chirurgijngilde is er in 2017 ook een **chirurgijngenootschap** opgericht dat (wetenschappelijk) onderzoek verricht naar uiteenlopende onderwerpen. Momenteel wordt er met diverse VVvA en externe vrijwilligers een groot onderzoek voorbereid naar het gebruik van de kruisboog, al dan niet met een lier, om ingeschoten pijlen ook weer te verwijderen uit het lichaam.

Negen netten breien

In aanloop naar de mogelijke introductie van het destilleerproces wordt op dit ogenblik als studieopdracht literatuuronderzoek gedaan naar de alambiek in de veertiende en vijftiende eeuw door een studente archeologie (die ook als archeotolk bij ons gewerkt heeft) van de faculteit archeologie van de Universiteit Leiden. Op de website van de VVvA staat een oproep om je als vrijwilliger aan te sluiten bij een bestaand gilde of om een voorstel te doen ter oprichting van een nieuw gilde. Daar kun je je laten inspireren en ook lezen welke gildes er actief zijn of in oprichting, citaat van de website:

Gilden structuur

Het zal een aantal jaren duren voordat alle gilden goed draaien en voldoende leden hebben. We roepen alle vrijwilligers op om actief mee te doen en initiatief te nemen met elkaar. <https://www.vrienden-archeon.nl/vvva-vrijwilligers/de-gilden-en-ambachten-van-de-vrijwilligers>

Wiel van der Mark

Boeren of jagen; that's the question

Nieuwegein 2017 (afb. 1); meerdere skeletten van mensen van de Swifterbandcultuur worden gevonden. Een ervan wijkt af van de standaard doordat de rechterarm niet gestrekt langs het lichaam ligt, maar licht gebogen over het lichaam. Het blijkt het graf te zijn van een vrouw die ongeveer 6000 jaar geleden begraven werd met een baby in de holte van haar arm (afb. 2). Welke maatschappelijke positie vrouwen en kinderen ten opzichte van mannen speelden in de prehistorische samenlevingen van Nederland is moeilijk te bepalen. Door alle onzekerheden krijgen vrouwen nog wel eens een marginale rol toebedeeld, waarbij ze vooral verantwoordelijk worden geacht voor verzamelen, potten bakken en kinderen krijgen. Echter, met dat laatste zouden ze weleens een niet te onderschatten rol hebben gespeeld in de verspreiding van een agrarische manier van leven. Gerrit Dusseldorp en Luc Amkreutz van de universiteiten van Johannesburg en Leiden stellen voor dat het gedrag van vrouwen een belangrijke element is geweest tijdens de overgang van jager-verzamelaars naar jagende boeren. Hoe stellen zij zich dat voor?

Nadelen van een agrarische manier van leven

De Swifterbandcultuur leefde tussen 5300 en 3400 voor Christus in delen van Nederland en Duitsland en staat erom

Afb. 2. Het skelet van een vrouw met een baby. ©RAAP

Afb. 1. Nieuwegein 2017: Een opgraving door de archeologie bedrijven BAAC en RAAP. ©BAAC

bekend dat zij gedurende hun bestaan steeds meer gebruik gingen maken van akkerbouw en veeteelt zonder de jacht volledig uit het oog te verliezen. Hoewel de overgang van jagen-verzamelen naar een boerenleven vanuit een westers oogpunt misschien een logische stap lijkt, is dat geenszins het geval. Met de overgang zijn een flink aantal nadelen verbonden. Zo zullen jager-verzamelaars weinig tot geen kennis hebben gehad van het boerenleven, wat zekere risico's met zich meebrengt. De eentonige en harde manier van leven veroorzaakte gezondheidsrisico's. Zo is vastgesteld dat de vroege boeren een mindere levensverwachting hadden dan jager-verzamelaars en een hogere kindersterfte van kinderen onder de 5 jaar kenden. Bovendien verhoogde het boerenbestaan de kans op gewapende conflicten; waar "bezit" is, kan het worden afgenomen. Daarnaast ontbrak bij de Swifterband-mensen de noodzaak om boer te worden, aangezien ze meer dan genoeg voedsel bij elkaar konden jagen en verzamelen in de natte moerasgebieden waar ze voornamelijk lijken te hebben geleefd. De overgang ging altijd zeer geleidelijk, in het ene gebied duurde het langer dan in een andere, waarbij steeds kleine elementen werden overgenomen. Door middel van partnerkeuze hebben vrouwen daar bewust of onbewust wellicht een beslissende rol in gespeeld. Niet alleen bij de Swifterbandcultuur, maar in het algemeen.

Voordelen voor mannen en vrouwen

Hierbij wordt vooral gedacht aan nakomelingen en hoe de verschillende seksen onbewust optimaal hun voortbestaan konden garanderen. Vrouwen weten zeker welke kinderen van hun zijn, terwijl mannen daar nooit voor honderd procent vanuit kunnen gaan. Vanuit die gedachte lijken vrouwen meer voordeel te hebben met het opvoeden en grootbrengen van hun kinderen, terwijl mannen meer voordeel hebben met het spreiden van hun kansen door meerdere partners te nemen. Het grote voordeel van een boerenbestaan lijkt niet in een toename van de voedselzekerheid te liggen, maar in de overname van een vaste verblijfplaats. Aan de hand van grafgegevens lijken vrouwen gedurende hun boerenleven gemiddeld twee kinderen meer te krijgen

verder op pagina 4

Afb. 3. Een hanger van git.
Bewijs voor lange afstand relaties
met andere culturen. ©RAAP

dan tijdens het mobiele leven van de jager-verzamelaar. Voor het grootbrengen van hun kinderen lijken vrouwen dus meer voordeel te halen uit een boerenbestaan dan mannen. Dit kan al dan niet bewust gevolgen hebben gehad voor hun partnerkeuze.

Jagers of boeren?

Uit vondstmateriaal blijkt dat de Swifterbandcultuur lange afstand relaties had met andere culturen (afb. 3). Daarnaast lijkt uit verschillende studies en DNA –onderzoek naar voren te komen dat het meer voorkwam dat vrouwen vanuit een jager-verzamelaar samenleving werden opgenomen in een boerengemeenschap dan mannen. Bovendien lijkt het ongebruikelijk te zijn geweest dat een boerendochter koos voor het bestaan van een jager-verzamelaar. Dit in combinatie met een toename van voortplantingssucces, en een aantal andere factoren die hier niet behandeld kunnen worden, heeft er wellicht voor gezorgd dat de agrarische manier van leven zich steeds verder verspreidde ten koste van de jager-verzamelaar levenswijze. De geleidelijke overgang naar een boerenbestaan

is daardoor wellicht vooral een onbewust evolutionair proces geweest, waarbij gemaakte keuzes in het verleden uiteindelijk hebben geleid tot een evolutionair voordeel.

Het hele verhaal?

Het bovenstaande is natuurlijk niet het hele verhaal. De keuze voor een bepaalde manier van leven zal niet altijd bewust afhankelijk zijn geweest van de gedachte dat het voortplantingssucces hier of daar groter zou zijn. Het lijkt alleen een gevolg te zijn geweest. Geografische en culturele omstandigheden en individueel gemaakte keuzes hebben altijd aan de grondslag gelegen van de verspreiding van voorwerpen, ideeën en gedachtegoed. Daardoor zal het proces in het ene gebied sneller en op een andere manier verlopen dan in het andere. Toch lijkt de partnerkeuze van vrouwen in het algemeen een drijvende factor te zijn geweest achter het proces. Wie weet welke keuzes de vrouw die gevonden werd in Nieuwegein tijdens haar leven kreeg en nam en welke ideeën ze had voor de toekomst van het kind dat bij haar lag. Vragen waar we zo graag antwoord op zouden willen hebben, maar waar we zelfs met voortschrijdend inzicht nooit meer dan bij benadering antwoord op kunnen geven.

Met dank aan BAAC voor het verstrekken van de foto's.

Ronald Bijl

VVvA agenda

Datum:	Soort evenement:	Wie/Waar:	Wat:
15-4 tot 30-9 doorlopend	Wedstrijd Restauratie	VVvA Archeon	Doorlopende Fotowedstrijd Vrijwilligers werken bij de Zwammerdam restauratiewerf
9 juni	Workshop	Archeon	Workshop fotograferen met Maarten van der Voorde
13 juni	VVvA Lezing	Archeologiehuis	Het Bronstijdgraf van Wassenaar
16-17 juni	Evenement	Archeon	Riddertournooi
24 juni	Evenement	Archeon	Junioren Symfonie orkesten spektakel
30 juni -1 juli	Evenement	Centrum Alphen	Nieuw Romeins Weekend: #Alphen beleeft
29 juli- 11 augustus	Evenement	Archeon	Jaarlijks Romeins festival in Archeon
19 augustus	Processie	Archeon	Mariaprocesie
25-26 augustus	Evenement	Archeon	Viking festival
1-2 september	Evenement	Archeon	Prehistorisch weekend
5 september	VVvA lezing	Archeologiehuis	Nobel streven, een speurtocht door de Middeleeuwen
11 september	VVvA lezing	Archeologiehuis	Het huisinterieur in de Middeleeuwen
15-16 september	Evenement	Archeon	Schrijvers weekend en uitreiking Thea Beckmanprijs
22-23 september	Evenement	Archeon	Archeon culinair weekend
3 oktober	VVvA lezing	Archeologiehuis	Je stinkt als de smerigste latrine
17 oktober	VVvA Lezing	Archeologiehuis	Unieke lezing van professor Herman Pleij over de Hemel op aarde

* De lezingen zijn in het Archeologiehuis Zuid-Holland (museum naast Archeon).
Meer informatie op: <http://www.vrienden-archeon.nl/agenda>

De Romeinse reisgids van Nederland

In het kader van de Romeinse week heeft L. Octavius Barbatus voor ons de Romeinse reisgids gemaakt, waarin je kunt zien dat er door heel Nederland heen vele fraaie Romeinse sporen te zien zijn. Hierbij een sterk verkorte route opsomming van de reizen. Op de website van Romeinen.info kun je de complete reisgids met de kaarten erbij met een uitgebreide toelichting verder lezen.

Zuid Holland

Deze provincie herbergt veel Romeinse bezienswaardigheden zoals Castellum *Lugdunum* (Katwijk), Castellum *Praetorium Agrippinae* (Valkenburg), het Mini-fort Valkenburg-Marktveld, Castellum *Matilo* (Leiden-Roomburg). Matilo is tevens de vindplaats van het beroemde ruitermasker dat Gordon genoemd wordt. Daarnaast treffen we het Castellum

Albaniana (Alphen a/d Rijn) met Romeinse ornamenten in en om het Rijnplein, tegels met Romeinse munten op het Rijnplein.

Verder zien we Castellum *Nigrum Pullum* (Zwammerdam-Hooge Burch) waar de Zwammerdamschepen gevonden zijn, Castellum Bodegraven, het Katwijks Museum in de Voorstraat, het Rijksmuseum van Oudheden (Leiden) en natuurlijk Museumpark Archeon en Archeologiehuis Zuid-Holland (Alphen a/d Rijn).

Utrecht

Utrecht is rijk bedeed met Castellum *Laurium* (Woerden) en tevens Romeinse schepen in Woerden, Wachttorens in Vleuten-De Meern en Utrecht-Leidsche Rijn en Castellum Hoge Woerd (Vleuten-De Meern).

In Utrecht tref je verder: Castellum *Traiectum* (Utrecht) op het Domplein met het unieke DomUder, de Limesweg in Utrecht,

Castellum *Fectio* (Vechten), Centraal Museum Utrecht, in de Agnietenstraat met een archeologische PUG-collectie op zolder, met tal van Romeinse vondsten, wachttorens Rhijnauwen en Bunnik, Archeologisch Museum Houten en Museum Dorestad (Wijk bij Duurstede).

Gelderland

Gelderland kent een groot aantal fraaie Romeinse sporen zoals Castellum *Rijswijk* en Castellum *Mannaricum* (Maurik).

Verder tref je *Versterking Elst-'t Speijk* ten zuiden van Amerongen, Castellum *Kesteren*, Castellum *Randwijk*, Castellum *Driel*, Castellum Arnhem-Meinerswijk, Castellum Huissen en Castellum Duiven-Loowaard. Voorts treffen we ook Castellum *Carvium* (Tolkamer), Streekmuseum *Baron van Brakell* (Ommeren) en de wachttorens *Opheusden* ten noordoosten van Kesteren. In Millingen aan de Rijn treffen we de altaarsteen *Rufia Materna*, de pottenbakkerij *Berg en Dal*, aquaduct bij Groesbeek-Nijmegen, castellum *Kops Plateau* op de Kopse hof, Nijmegen-Oost, *Castra Hunnerberg* in Nijmegen-Oost, *Oppidum Batavorum* in het Valkhof, Nijmegen met vele bezienswaardigheden. Voorts *Ulpia Noviomagus* in Nijmegen-West, *Ad Duodecim* (Wamel?), het *Grinnes* (Rossum?) en Museumpark *Orientalis* Heilig Land Stichting.

Langs de Maas tot aan de oostgrens in Limburg

Hier treffen we *Helinium* (Naaldwijk), *Flenium* (Vlaardingen?), *Tablis* (Alblasserdam?), *Caspingium* (Heesbeen of

Asperen?), de fraaie tempel van Empel en Castellum *Vada* (Kessel-Lith?). Vervolgens komen we bij *Villa van Wijchen-Tienakker*, *Ceuclum* (Cuijk), *Villa Groesbeek-Plasmolen*

en de ijzertijdboerderij in Dongen uit de laatste fase van de prehistorie en de komst van de Romeinen.

Tevens het Noord-Brabants Museum in 's-Hertogenbosch met een interactieve Romeinse afdeling, met filmpjes, interactieve tafels en visuele maquettes.

Xanten-Aken en de Via Belgica

In het noorden van Limburg lopen twee Romeinse wegen. De eerste is een weg tussen *Colonia Ulpia Traiana*, oftewel Xanten, en *Aqua Granni*, oftewel Aken. Deze weg loopt voor een groot deel door Nederlands Limburg, langs de oostzijde van de Maas. De tweede weg is de *Via Belgica*, die ook door Zuid-Limburg loopt.

catacomben

van Valkenburg

Bekend bij een ieder is *Colonia Ulpia Traiana* (Xanten) met *Park Xanten*, het Römermuseum, en Amfitheater *Castra Vetera*, *Mediolanum* (Geldern-Pont?), *Sablones* (Venlo?), nederzetting *Tegula* bij Tegelen, Romeinse weg *Swalmen*, *Mederiacum* (Melick?),

Brug over de Waal bij Nijmegen

Teudurum (Tüddern?), *Coriovallum* (Heerlen) en de beroemde Sarcofaag van Simpelveld.

Voorts naar *Aquae Granni* (Aken), het Roerstreekmuseum in Sint-Odiliënberg en de oude Via Belgica en de weg

Tempelresten in de kelder van Hotel Derlon

Aken-Maastricht. Bij de grens treffen we de *Vicus van Rimburch*, *Villa Voerendaal-Ten Hove*, *Wachttoeren Walem-Goudsberg*, *Villa Meerssen-Onderste Herkenberg*, *Traiectum ad Mosam* (binnenstad Maastricht) met de bezienswaardigheden: Tempelresten in de kelder van Hotel Derlon; peiler met leeuw ter hoogte

van de Romeinse brug. De route loopt dan naar *Atuatuca Tungrorum* (Tongeren), de Oude Akerweg (Valkenburg), *Villa en tempel Gulpen*, *Museum Romeinse Katakomben* (Valkenburg aan de Geul).

Maastricht-Nijmegen en Nijmegen-Rijngrens

Niet te missen is *Traiectum ad Mosam* (Maastricht) in de binnenstad Maastricht, *Feresne* (Dilsen?), *Catualium* (Stefanuskerk van Heel), de Tempel in Roermond, *Blariacum* (Blerick?), *Statio van Lottum*, *Ceuclum* (Cuijk), *Wachttoeren Heumensoord* in Malden. Vervolgens door naar Romeins Nijmegen met het *Valkhof* (oude stad, Laat-Romeins fort); *Hunnerberg* (castra en amfitheater); *Kopse Hof* (castellum Kops Plateau); *Nijmegen-West* (*Noviomagus*). Vervolgens de Tempels en vicus van Elst, Tempel van Elst-Westeraam en Castellum Driel.

Het land achter de Rijn

Het is een misvatting dat de Romeinen nooit ten noorden van de Rijn zijn geweest. Wel is de bezetting door Romeinse

Erve Eme (Zutphen)

troepen hier veel korter geweest, zodat er uiteindelijk ook geen daadwerkelijke provincie is ingericht. Met de meeste stammen die in het gebied woonden werden bondgenootschappen gesloten.

De route begint bij het Flevomeer (IJsselmeer), *Wachtpost Kotterbos* bij Lelystad, *Dagmarskampen Westerheide* bij Laren, *Dagmarskamp Ermelosche Heide*, *Schat van Diepenveen*, *Museum het Pakhuis Ermelo*. Verder treffen we *Erven Eme* (Zutphen).

Ten oosten van het Flevomeer (Overijssel, Drenthe en Groningen) meer naar het noordoosten van Nederland was de Romeinse politieke invloed veel beperkter. We treffen de *Schat van Steenwijk-Onna*, *Muntschatten van Drenthe* (Anloo, Balloo en Barger-Compascuum), *Schat van Beilen*, de *Nederzetting van Wijster*, *Nederzetting van Groningen* en het *Drents Museum* in Assen met vondsten uit de Romeinse tijd.

Het land van de Frisii

De bekendste stam uit het noorden van Nederland zijn de Frisii of Friezen, de bewoners van Friesland, Groningen en Noord-Holland. We moeten niet te haastig zijn om ze op één hoop te gooien met de moderne Friezen. Nieuwe bewoners in de Laat-Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen kregen de naam Friezen op hun beurt opgespeld.

te zien in het Fries Museum

We starten deze reis in Oost-Friesland wat in Duitsland ligt. In *Bentumersiel* wordt een Romeins castellum vermoed. De Waddenzee werd gebruikt om langs de noordkust naar de Eems of de Elbe te varen. *Nederzetting Ezinge*, *Nederzetting Holwerd*, *Nederzetting Vaardeburen*, *Nederzetting Hallum*.

Verder treffen we de *Hludana-steen* in Beetgum, *Terpdorpen* van *Wijnaldum*, *Nederzetting Hitzum*, *Tabula van Tolsum* (akte), *Nederzetting Kimswerd*, *Nederzetting Pingjum*, *Nederzetting van Sotterum* en het *Fries Museum* in Leeuwarden met een hoop archeologische vondsten uit Friesland.

Noord-Holland en Zuid-Holland achter de Rijn

Op Texel treffen we de *Helm van Texel*, het *Graf op de Sommeltjesberg*, *Woud van Baduhenna* (?), *Heiligdom Uitgeest-Dorregeest*, *Victoria van Heemstee*, *Tempel van Beverwijk-Broekpolder*, *Castellum Velsen* en de *Tempel Velsbroek*.

Bekend is ook het *Castellum Lugdunum* (Katwijk) en het *Huis van Hilde* in Castricum en in Amsterdam treffen we het interessante *Allard Pierson Museum*. Behalve schitterende Romeinse stukken bevat het museum ook stukken van de Etrusken, Grieken en vele andere oude culturen.

Fort Ockenburgh

De Romeinse kust

De route start in Zuid-Holland met Castellum *Lugdunum* (Katwijk) en *Praetorium Agrippinae* (Valkenburg), vervolgens Vicus Kleine Pan in de Haagse Duinen, Castellum Scheveningse weg en Fort Ockenburgh (Kijkduin).

Castellum Ockenburgh

Verder treffen we Castellum *Helinium* (Naaldwijk?), Castellum Oostvoorne of Zeeburg en Havenplaats Goedereede-Oude Oostdijk en castellum "Oude Wereld"

Zeeland

Romeins Zeeland bevatte een aanmerkelijk ander landschap dan tegenwoordig. Zeeland was in feite meer land dan zee. Wel bevatte de rivierendelta van de Schelde veel veengrond. In Zeeland treffen we Ganuenta (Colijnsplaat), Castellum de Roompot, Tempel van Domburg, Kalkbranderijen Koudekerke en Oost-Souberg, Castellum Rodanum (Aardenburg) en het Zeeuws Museum in de Abdij te Middelburg.

Limes kaart

Langs het Kanaal van Corbulo

Dwars door het westen van Zuid-Holland liep in de Romeinse tijd het kanaal van Corbulo. Corbulo werd in 47 na Chr. gouverneur van Germania Inferior en ging hard aan de slag om de zoetwaterpiraterij, die na de dood van zijn voorganger flink was opgelaaid, te bestrijden.

Castellum Matilo

De route start met Castellum *Helinium* (Naaldwijk?), vervolgens Mijlpaal van Monster of Naaldwijk, Diploma van Poeldijk, het Inheems heiligdom Den Haag vermoedelijk op de Uithof, Mijlpalen van Wateringse Veld. Verder naar Villa van Rijswijk-De Bult, Mijlpalen van Rijswijk en Forum Hadriani (Voorburg). Daarna het Kanaal van Corbulo in Leidschendam, castellum Matilo te Leiden en Museum Swaensteyn te Voorburg met een permanente tentoonstelling met vondsten van Forum Hadriani

Schrijver: *Giel de Reuver van Romeinen.info*
(L. *Octavius Barbatus*)
Voor NoVA bewerkt door *Leo van Sister*

De appel en haar gebruik in de 14e eeuw

De Germanen zagen de appel als symbool voor Jeugd, schoonheid, liefde en vruchtbaarheid.

Karel de Grote bepaalde met voorschriften voor zijn keizerlijke domeinen dat er bepaalde soorten appels uit het Zuiden van Duitsland moesten komen om hier te planten.

Zo waren er zure en zoete rassen, maar ook vroege en late appels. Ook bepaalde Karel dat er appels moesten zijn voor direct gebruik, voor cider en om te bewaren.

Dat de appel een belangrijke rol heeft gespeeld in de loop der eeuwen vinden we terug in namen van sommige steden: 'Appeldoorn (1170), Appelterm (1139)

Hildegard beschreef de Appelboom als warm en vochtig. De vrucht was licht en goed verteerbaar. Een gezond iemand kan dus zonder bewerking de appel eten. Dit kon, omdat de appel volgens Hildegard, 'door de dauw gekookt was'. Zwakke mensen moesten de appel alleen gekookt of gebakken eten, rauw zouden ze dan schadelijk zijn!

Appels waren van belang omdat ze in de 13e eeuw als baken gebruikt werden langs de weg of zelfs als richtpunt buiten een dorpsgemeenschap.

Jacob van Maerlant benoemde de 3 krachten van bepaalde gele appels, maar ook schreef hij over het enten van appeltwijgen op wilgenbomen.

In de 14e eeuw komt de appelhandel pas echt goed op gang, dit zien we terug in o.a. Dordrecht en Amsterdam, hier ontstaan gilden van 'appeldopers' en lezen we over verordeningen tegen de verkoop van onrijpe appels.

Ook komt langzaam de export van appels uit Amsterdam naar Engeland op gang.

Appels werden niet alleen gegeten ook werden ze verwerkt in een appeldrank, cider of 'pommade' genoemd. Soms werden appels ook gemengd met ander fruit zoals peren of kersen.

Vrouwe Hadewij

Bron:

'Een Notabel boeken van Cokerye' uit 1510 editie R. Jansen Sieben en M. van de Molen-Willebrands

Appulmos

(een Engels recept uit het eind van de 14e eeuw):

Kook een aantal appels en laat ze afkoelen, zeef ze en bewaar ze in een pot. Voeg het bovenste toe bij: een vleesdag, samen met runderbouillon, suiker en saffraan of bij een visdag, samen voegen met amandelmelk, olijfolie, suiker en saffraan.

Op de VVvA website kunnen leden en vrijwilligers, ná ingelogd te hebben, sinds kort ook actuele foto's zien welke van hen en anderen zijn gemaakt in het museumpark. De foto impressies zijn van Wim de Jeu. Mocht je een bepaalde foto niet openbaar willen zien, laat het ons weten.

TENTOONSTELLINGEN en BOEKEN

Tentoonstellingen & boeken door Patricia Pol

Tentoonstellingen

Glas door de eeuwen heen

Patriciershuis Dordrecht
Tot 8 oktober 2018

In dit particuliere museum is een omvangrijke collectie glasobjecten te zien die bij elkaar een periode bestrijken van 2500 jaar. Het gebeurt niet vaak dat glasvoorwerpen als een Griekse glazen schenkan of een Grieks glazen olijfflesje uit de 6e eeuw voor

Christus publiekelijk te bewonderen zijn, naast verschillend gevormde delen van Romeinse glasserviezen, een Merovingische tuimelbeker en gracieus gevormde Venetiaanse drinkglazen.

Alle objecten zijn van particulieren die over hun glasobjecten en passie vertellen in een online magazine: <http://www.patriciershuispresents.nl/nr-5/home-nr-5>

Wolwevershaven 9

Woensdag t/m zondag van 13.00 uur tot 17.00 uur.

Ridders en kastelen

Museon Den Haag
Tot 3 september 2018

In deze tentoonstelling laat Museon een – ander- beeld zien van de middeleeuwen die een grote invloed heeft gehad op de wetenschap, cultuur, organisatie en geografie van het huidige Europa. Er is o.a. te zien hoe de middeleeuwse wereld verbonden was met andere continenten door handel, geloof en uitwisseling van kennis. Net zoals nu zochten de mensen naar manieren om het leven te verbeteren en waren de middeleeuwen in Europa een tijd van uitvindingen en ontdekkingen. Zoals het gebruik van buskruit!

www.museon.nl

Ridders & Kastelen

een nieuwe kijk op de
Middeleeuwen

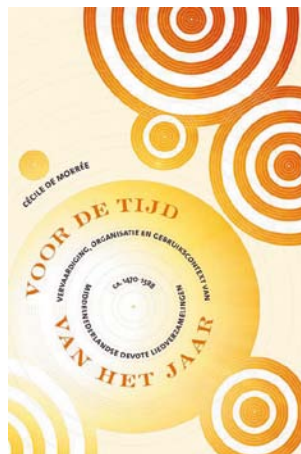
tm 2 sep
2018

Boeken

Voor de tijd van het jaar

Cecile de Morree

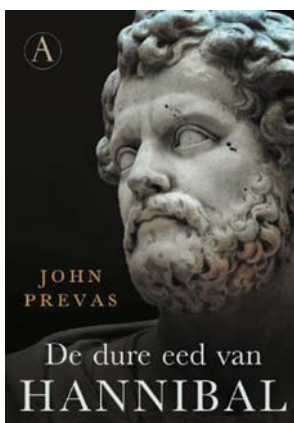
Hoe klonken de middeleeuwen? Was het er lawaaiiger dan nu, of juist stiller? En hoe klonken de Nederlandse liedjes die in de middeleeuwen werden gezongen? En wat heeft Goede Vrijdag gemeen met liedjes over de bloeiende natuur en versjes over het amoureuze meifeest? Voor iemand die in de 15e eeuw leefde alles: het gaat bij alle drie om dezelfde periode van het jaar. "Sociale, kosmische en religieuze hoogtepunten: ze

maakten deel uit van dezelfde middeleeuwse feestcultuur, waarbij altijd graag gezongen werd. Dat zie je terug in de liedverzamelingen die ik heb onderzocht", verklaart Cécile de Morrée.

Uitgeverij Verloren, ISBN 987-90-8704-659-0. € 39,-

Tip: Op YouTube vind je het ontroerende Egidiuslied (eind 14e eeuw) waarin de dichter spreekt tot zijn vriend die nu in de hemel is en vraagt of hij alsjeblieft voor hem wil bidden. Zorg dat er naast jou nog een plaatsje voor mij overblijft, vraagt hij. Gezongen door de Vlaamse zanger Paul Rans.

De dure eed van Hannibal

Leven en strijd van de grootste vijand van Rome
John Prevas

Volgens de overlevering was Hannibal negen jaar oud toen zijn vader hem meenam naar de tempel van Carthago. Daar doopte hij de handen van de kleine jongen in het bloed van een mensenoffer. Hannibal zwoer in opdracht van zijn vader een dure eed aan de goden: hij zou Rome haten tot in de eeuwigheid. Deze Noord-

Afrikaanse jongen zou uitgroeien tot een onverschrokken militair die het leidinggeven in het bloed zat. Maar Hannibal was niet alleen een briljant tacticus en inspirator, hij was ook een van de meest tragische figuren uit de geschiedenis. Hij wist van Rome wel veldslagen te winnen, maar niet de oorlog.

ISBN 9789025301187. € 24,99

Vriend van Archeon worden!

Ja: ik wil graag lid worden van de VVvA:

Naam Mevr./dhr.
Adres postcode
Plaats
Mailadres

Aankruisen:

- ik geef mij op als individueel lid
- ik geef mij op voor een gezinslidmaatschap
- ik geef mij op voor een jongerenlidmaatschap
- ik geef mij op voor een bedrijfslidmaatschap

- bij het lidmaatschap wil ik wel/geen gedrukte NoVA per post ontvangen (toeslag 10 euro)

De contributiebedragen voor 2018 zijn als volgt:

Jongerenlidmaatschap €12,50 | Individueel lid €25 euro | Gezinslidmaatschap €45 | Bedrijfslidmaatschap €75 euro

Deze boni liefst per e-mail verzenden naar: secretaris@vrienden-archeon.nl of per post sturen aan de Vereniging Vrienden van Archeon, Postbus 600, 2400AP Alphen a/d Rijn.

Colofon

Redactieteam VVvA:

Ronald Bijl, Annette Geerlings, Wiel v.d. Mark, Patricia Pol, Giel de Reuver, Joerie van Sister, Leo van Sister, Monique Veldman, Frank Wiersema

Met bijdragen van:

Patricia Verbree,
Wim de Jeu

Vormgeving & sponsoring:

Okay Color Graphics BV

Hoofredactie:

Leo van Sister

NoVA is het verenigingsblad van de VVvA en verschijnt meerdere malen per jaar.

De volgende NoVA verschijnt in september.

Kopij (artikelen, brieven, foto's) graag inzenden vóór 15 augustus 2018 bij voorzitter@vrienden-archeon.nl.

Marcus & Marbod

door Gillius

gesponsord
door

OKAY COLOR
GRAPHICS

